

Participatie, veiligheid en beeldvorming van Romaminderheden

Een kritische reflectie op het Nederlandse beleid

H. van Baar*

Sinds de val van het communisme is er in toenemende mate aandacht voor de positie van Romaminderheden in Europa, ook in de wetenschappelijke literatuur en in interdisciplinair onderzoek. Dat geldt vooral voor Centraal- en Oost-Europa en West-Europese landen met grote Romaminderheden en significante migrantenpopulaties, zoals Spanje, Italië en Frankrijk. Er is echter nauwelijks wetenschappelijke reflectie geweest op de situatie in Nederland en op de relevante beleidsontwikkelingen die hier hebben plaatsgevonden. Die ontwikkelingen betreffen het rechtsherstel naar aanleiding van de vervolging van Sinti en Roma in de Tweede Wereldoorlog, de oprichting van het Landelijk Platform Roma Gemeenten van de VNG, de afschaffing van het 'doelgroepenbeleid' en de overheidsreactie op het zogenaamde EU-kader voor Roma-integratie (hierna: EU-Romakader), dat de Europese Commissie in 2011 lanceerde.

In deze bijdrage zal ik, zonder volledigheid na te streven, de relevante Nederlandse beleidsontwikkelingen belichten vanuit het perspectief van wat ik de 'europeanisering van de Romarepresentatie' noem. Ik zal eerst uitleggen wat ik onder dat begrip versta en welke kansen en risico's daarmee gepaard gaan. Vanuit dat perspectief reflecteer ik vervolgens op het Nederlandse Romabeleid.

* Dr. Huub van Baar is verbonden aan het Institut für Politikwissenschaft, Justus-Liebig Universität Gießen, en aan het Amsterdam Centre for Globalisation Studies, Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam.

De europeanisering van de representatie van de Roma

Sinds de val van het communisme heeft in toenemende mate een europeanisering van de representatie en de zelfrepresentatie van de Roma plaatsgevonden, de wijze dus waarop men van buiten die groep aanduidt en hoe men binnen die groep tegen zichzelf aankijkt. Die europeanisering heeft ten minste drie verschillende dimensies. In de eerste plaats heeft een verschuiving plaatsgevonden in de aard van de representatie: van een *bedreigende, niet-Europese* naar een *te respecteren, Europese* minderheid. De Roma zijn in de Europese geschiedenis en vooral sinds de Verlichting vaak voorgesteld als een 'niet-Europese' minderheid die, vanwege haar vermeende of verbeelde culturele en linguïstische oorsprong in India, als bedreigend, vreemd en inferieur aan de Europese 'beschaving' en 'cultuur' wordt ervaren (Van Baar 2011a, p. 153-189). Na de val van het communisme zijn de Roma echter toenemend gepresenteerd als een 'Europese minderheid', niet alleen door overheden, internationale en Europese instanties, maar ook door niet-gouvernementele organisaties (ngo's), Roma, aan hen gelieerde activistische netwerken, wetenschappers en de media. Karakteristiek voor deze trend is de wijze waarop de Raad van Europa de Roma ('Gypsies') begin jaren negentig presenteert:

'A special place among the minorities is reserved for the Gypsies. Living scattered all over Europe, not having a country to call their own, they are a *true European minority*, but one that *does not fit into* the definitions of national or linguistic minorities. As a *non-territorial minority*, the Gypsies greatly contribute to the cultural diversity of Europe (...) With central and east European countries now member states, the number of Gypsies living in the area of the Council of Europe has *increased drastically*.' (Raad van Europa 1993, par. 2-4; cursivering HvB)

De Raad van Europa ziet Roma als een *unieke* minderheid vanwege taalkundige en culturele redenen, en zeker ook doordat ze niet aan een bepaald gebied gebonden zouden zijn – ze passen niet in de bestaande minderhededefinities en verdienen daarom 'a special place'.

Ook toont dit citaat dat de Roma als *een homogene groep* worden beschouwd. Dit is een tweede dimensie van europeanisering: het begrip 'Roma' wordt in het politieke en beleidsmatige debat als een

paraplubegrip gebruikt voor groepen met uiteenlopende sociaaleconomische, regionale, culturele en historische achtergronden. Men ziet beleidsmatig één groep in Spaanse *kale* of *gitanos*, Franse *manoush* en *gens du voyage*, Ierse en Britse *gypsies* en *travellers*, Nederlandse woonwagenbewoners, Sinti en Roma, Zwitserse *jenish* en verschillende Romagroepen die vooral in Centraal- en Oost-Europa wonen, sedentair zijn en al dan niet een van de vele dialecten van het Romanes spreken – de taal van Roma. Hoewel de meeste van deze groepen een geschiedenis hebben van marginalisering en uitsluiting, is er geen overkoepelend sociaal, economisch, cultureel, historisch of geografisch aspect dat hen bindt. De naam ‘Roma’ wordt in Europees verband dus gebruikt voor een verzameling van verschillende groepen. Sinds ‘1989’ is het gangbaar hen als ‘de grootste etnische minderheid van Europa’ te beschouwen, die in Europa tot de meest gediscrimineerde groepen behoort, met bovendien een significant lagere levensverwachting dan andere Europeanen (Van Baar 2011a, p. 16, 156-158).

Deze laatste aspecten hangen samen met een derde europeaniseringsdimensie. Kort na 1989 luidden belangengroepen en mensenrechtenorganisaties de noodklok over de sociaaleconomische en politieke situatie van de Roma in Centraal- en Oost-Europa. Die organisaties vroegen aandacht voor institutionele en alledaagse discriminatie van Roma, openlijk geweld tegen hen en hun armoedeval en segregatie door snel toenemende werkloosheid. Vanaf het midden van de jaren negentig hebben deze waarschuwingen, in interactie met de uitbreidingspolitiek van de Europese Unie, geresulteerd in het ontwerpen en organiseren van grootschalige, Europabrede projecten en programma’s. Deze zijn gericht op de verbetering van de situatie van de Roma en op het creëren van kansen om hen in de gelegenheid te stellen daaraan zelf bij te dragen. Geen minderheidsgroep in Europa is na 1989 het ‘onderwerp’ van zoveel inclusie-, integratie-, *empowerment*-, participatie- en ontwikkelingsprogramma’s geworden als de Roma. Deze inzet kreeg gaandeweg, mede onder invloed van migratie en transnationaal activisme, op vrijwel heel Europa betrekking. De europeanisering van de Roma heeft een breed maatschappelijk kader gecreëerd om hun situatie in onderwijs, huisvesting, werkgelegenheid en gezondheidszorg structureel aan de orde te stellen. Ook is die europeanisering samengegaan met de significante verbreding van de transnationale ‘Romani movement’, die in de jaren zestig van de

vorige eeuw is ontstaan. Dit alles heeft op EU-niveau ook geleid tot meer institutionele aandacht voor de Roma-holocaust, nieuwe op Roma toegespitste overlegplatformen en -organen binnen Europese instanties, alsook tot het door de Europese Commissie (2011) gelanceerde 'EU-kader voor de nationale strategieën voor integratie van Roma'.

Toch brengt deze speciaal op Roma gerichte inzet risico's met zich mee. Ten eerste kan het Romabeleid onvoldoende zijn ingebed in en verbonden aan meer algemeen beleid, en blijft dan kwetsbaar. Dit zien we vooral in landen in Centraal- en Oost-Europa. Ten tweede kan het eenzijdig definiëren van Roma als 'probleemgroep' de bredere sociaal-economische, politieke en ook historische redenen voor hun huidige positie onderbelicht laten, waardoor het beleid al snel zijn doel kan missen. Voorts is een te smalle insteek aannemelijk indien maatschappelijke problemen bij Roma al te snel worden toegeschreven aan hun 'cultuur' of 'leefwijze'.

Van een andere orde is het risico dat de europeïsering van het Romabeleid aan lidstaten het alibi verschaft om de problemen van Roma af te schuiven naar Europese instanties of andere EU-lidstaten. Net zo kan het zijn dat staten het Romabeleid decentraliseren naar lagere overheden of (deels) privatiseren en in handen leggen van stichtingen, ngo's of particuliere instellingen.

De vraag is nu in hoeverre in Nederland de Europese benadering navolging heeft gekregen: hoe is er bijvoorbeeld omgesprongen met de speelruimte tussen algemenere EU-kaders en hun nationale invulling? Krijgen de Roma ook aandacht op nationaal niveau en wordt er voldoende en via adequaat beleid ingezet op de verbetering van hun situatie?

Het Nederlandse beleid: de Roma als 'veiligheidsprobleem'

Begin 2012 stuurde de rijksoverheid haar Romastrategie naar Brussel. Opmerkelijk is de meervoudige versmalling in de optiek die is gekozen. Zo heeft het voorgestane beleid – anders dan de Europese Unie heeft voorgesteld – vooral betrekking op Roma, nauwelijks op Sinti en niet op woonwaggebewoners. Voorts komen hoofdzakelijk die Roma ter sprake bij wie overheden maatschappelijke problemen signaleren.

En ten slotte wordt al snel gewezen op de vermeende culturele oorzaken voor die problemen. De benadering is dus vooral die van het aanduiden van (een groep van) Roma die problemen geven en die zich zouden moeten aanpassen. Dat zien we kernachtig terug in de officiële kabinetsreactie op de ‘Monitor Inclusie Roma’, uitgevoerd door adviesbureau Movisie. Die reactie valt met de deur in huis: ‘Sociale inclusie begint met een nadrukkelijke keuze voor een bestaan in Nederland en met het accepteren van de in Nederland heersende normen en waarden’ (SZW 2013, p. 2).¹ Daarna lezen we:

‘Een aanzienlijk deel van de Roma en Sinti heeft de Nederlandse kernwaarden (nog) niet verinnerlijkt. Dit staat een snel inlopen van achterstanden in de weg. De genoemde kloof heeft een cultuur-historische achtergrond, mede door de eigenheid van de gesloten cultuur van de Roma en Sinti.’ (ibid.)

Hier suggereert het kabinet met het nodige paternalisme dat Roma en Sinti weinig loyaal aan Nederland zijn, omdat zij er andere dan de Nederlandse ‘normen en waarden’ op na zouden houden – als al duidelijk is wat daaronder wordt verstaan. De oorzaak van achterstanden zou vooral cultureel zijn, ook al wijzen de Monitor Inclusie en eerdere monitorverslagen op een aanmerkelijk breder palet van oorzaken achter die achterstanden (Rodrigues & Matelski 2004; Davidović & Rodrigues 2010). In de kabinetsreactie wordt de nadruk bovendien eenzijdig op de criminaliteit van Roma gelegd. Ondanks dat Movisie stelt dat in de ‘indicatieve’ monitor ‘*één situatie* van gedwongen prostitutie [werd] genoemd’ en ‘daarnaast *enkele signalen* binnen[kwamen] van het inzetten van kinderen bij diefstal’ (Movisie 2013, p.10, 22; cursivering HvB), staat in de kabinetsreactie:

‘Onder een bepaald deel van de Roma en Sinti komt een aantal vormen van criminaliteit *relatief vaak* voor. Het gaat dan met name om winkeldiefstal, oplichting, illegale (*mensen*)handel en *gedwongen prostitutie*.’ (cursivering HvB).²

1 Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ‘Kabinetsreactie Monitor Inclusie (Roma)’, Kamerbrief, 2 december 2013.

2 Ibid., p. 2.

Hiermee is de optiek van het beleid dominant komen te liggen op rechtshandhaving, vooral met betrekking tot criminaliteit en leerplicht. Overigens wijkt het Nederlandse overheidsbeleid ten behoeve van Roma hier niet structureel af van dat van EU-lidstaten als Frankrijk en Italië, die zowel hun nationale Romaminderheden als migranten met een Roma-achtergrond vooral als veiligheidsprobleem benaderen en hen ook nauwelijks in beleidsvorming betrekken (zie Van Baar 2011b, 2014b).

De keuze voor deze beleids invalshoek komt niet voort uit gebrek aan inbreng van Roma en Sinti zelf. De betrokken ministeries consulteerden verschillende Roma- en Sintivertegenwoordigers, alsmede enkele experts. Ook het Nederlands Instituut Sinti en Roma (NISR) heeft destijds beleidsaanbevelingen naar Den Haag gestuurd. Van al deze aanbevelingen is echter weinig tot niets terug te vinden in de tekst van de nationale strategie, die de 'Nederlandse inbreng ten behoeve van de sociale inclusie van Roma' zou gaan heten.³ De keuze voor Roma als 'veiligheidsprobleem' past overigens bij de bredere Europese tendens, waarin het eerder regel dan uitzondering is om Romaminderheden en -migranten te 'securitiseren' (Van Baar 2011b, 2014a), uiteraard met het gevaar dat dit de negatieve beeldvorming van alle Roma teweegbrengt.

Het is in dit kader ook niet verbazingwekkend dat de Nederlandse overheid er op het Europese podium voor koos, en met een zeker succes, twee rechtshandavingpunten op de agenda te zetten: 'uitbuiting Romakinderen' en 'bestrijding van normoverschrijdend en crimineel gedrag'.⁴ Andere hoofdthema's uit het kader van de Europese Unie – huisvesting, werkgelegenheid, onderwijs, gezondheidszorg en recht op vrij personenverkeer – verdwijnen in de opstelling van het kabinet grotendeels uit beeld ten faveure van criminaliteitsbestrijding, die volgens de beleidsmakers vooral ook op internationaal niveau aandacht behoeft:

'Roma en Sinti leven gespreid over heel Europa en in relatief grote aantallen in Midden- en Oost-Europa. De problematiek rondom de Roma en Sinti in Nederland krijgt daarmee een grensoverschrijdend karakter. Specifieke aandacht hierbij verdienen criminele netwerken (...) Op internationaal

3 *Kamerstukken II* 2010/11, 21501-20, 599.

4 *Kamerstukken II* 2010/11, 21501-20, 599, p. 2.

niveau draagt Nederland op vele manieren bij aan de bestrijding van en inzicht in de georganiseerde criminaliteit (...)' (SZW 2013, p. 6)

De discrepantie tussen het Nederlandse beleid en de Europese richtlijnen voor het EU-Romakader is niet aan Brussel voorbijgegaan. In officiële communicaties wijst de Europese Commissie erop dat de Nederlandse strategie op een aantal hoofdpunten niet voldoet. Zo zou Nederland te weinig doen om discriminatie van Roma op de arbeidsmarkt en bij huisvesting te bestrijden, om EU-subsidies voor de ondersteuning van Roma-integratie te gebruiken en om de representatie en actieve participatie van Roma in de planning, implementatie en evaluatie van beleid te faciliteren (Europese Commissie 2014, p. 41-42). Inofficieel, in de wandelgangen van Europese instanties, worden hardere woorden gebruikt. Nederland zou de weg kwijt zijn, het ooit zo progressieve mensenrechtenbeleid hebben verkwanseld, en de recente strategie zou vergeleken met andere lidstaten erg pover zijn. De Hoge Commissaris voor Mensenrechten van de VN voor Europa sprak over de 'Nederlandse punitieve aanpak', daarmee doelend op de overmatige nadruk op handhaving.

Decentralisering en afscheid van het doelgroepenbeleid

Dat de benadering van de Europese Unie zo weinig en eenzijdig herkenbaar is in de insteek van de Nederlandse regering zou kunnen worden verklaard door de keuze voor een integrale en decentrale aanpak. Met 'integraal' wordt bedoeld dat men geen apart beleid wil voor allerlei doelgroepen, met 'decentraal' dat gemeenten en lokale instanties aan zet zijn. Daarom benadrukken de betrokken Nederlandse ambtenaren en politici dat de zogenaamde 'Nederlandse inbreng' (SZW 2013) vooral geen Nederlandse 'nationale Romastrategie' mag heten. Dit betekent een afscheid van het doelgroepenbeleid dat in de jaren zeventig door de rijksoverheid werd geïntroduceerd om de maatschappelijke achterstanden van minderheidsgroepen te verhelpen en hun emancipatie en integratie te bevorderen, bijvoorbeeld via subsidiëring van minderhedenorganisaties. Dat ging destijds vooral om Marokkaanse, Turkse en Antilliaanse Nederlanders. In 2011 werd dit beleid door het eerste kabinet-Rutte officieel afgeschaft, hoewel de feitelijke beëindiging al geruime tijd eerder gestalte kreeg, vooral toen

het multiculturalisme 'failliet' werd verklaard en subsidies voor minderhedenorganisaties werden stopgezet. Dit laatste gebeurde bijvoorbeeld in 2006 met de Landelijke Sinti en Roma Organisatie (LSRO), de enige door de rijksoverheid gesubsidieerde zelforganisatie voor Sinti en Roma die Nederland heeft gekend (1989-2008). De afschaffing van het doelgroepenbeleid werd ingegeven door de gedachte dat dit beleid vooral stigmatiserend zou uitpakken en groepen eerder zou isoleren dan integreren. Dus geen aparte subsidiepotjes voor groepen meer. De afschaffing van het doelgroepenbeleid en de nadruk op de decentrale benadering spelen een dominante rol in recente beleidsdebatten over Roma. Toen de Roma na relatief lange stilte in 2008-2009 weer onderwerp van een Tweede Kamerdebat werden omdat de 'Romagemeenten' via de VNG het Rijk om bijstand vroegen voor hun Roma-beleid, besloot toenmalig minister Van der Laan daaraan tegelijk wél en géén gehoor te geven. Géén, omdat doelgroepenbeleid niet werd voortgezet. Wél, omdat de rijksoverheid € 660.000 beschikbaar stelde om via 'integraal' beleid de gemeenten te steunen, die daarmee de participatie van 'hun Roma' konden stimuleren. In feite was hier sprake van een verkapt en versoberd doelgroepenbeleid, dat echter niet meer zo mocht heten en dat bovendien eenrichtingsverkeer was geworden: er werd immers wél geld door het Rijk vrijgemaakt voor de 'Romagemeenten', maar niet meer voor Roma en Sinti. In dit kader kreeg ook de Politieacademie een budget om expertise op het gebied van Roma te ontwikkelen – steun die zou uitmonden in een zogeheten 'kennisfundament voor professionals' die met Roma omgaan (Sollie e.a. 2013). Een stap die, zoals ik elders heb betoogd, niet onprobleematisch is, omdat deze eenzijdig op de ontwikkeling van expertise op het gebied van veiligheid inzet (Van Baar 2013, 2014a; vgl. Davidović 2013).

Een 'participatiesamenleving' zonder kans tot politieke participatie van Roma?

Als Roma of Sinti bij de rijksoverheid aanklopten voor steun voor de oprichting van organisaties, voor de instelling van onderwijsassistenten of voor het opzetten van ondernemingen, kregen zij te horen dat het doelgroepenbeleid was afgeschaft en er dus geen geld kon worden

vrijgemaakt. Zij zouden zich moeten richten tot het net opgerichte NISR. Maar ook daar zat een adder onder het gras.

Het NISR was in 2009 ontstaan door een mandaatverruiming van de toenmalige 'Stichting Rechtsherstel Sinti en Roma', een instelling die in 2000 was opgericht om herstelbetalingen voor Sinti- en Romaoorlogsslachtoffers te organiseren. Het NISR – dat geheel door niet-Roma en niet-Sinti werd geleid – zou de overgebleven rechtsherstelgelden ook voor andere doelen mogen gebruiken, zoals onderwijs, werkgelegenheid en zelforganisatie. Sinti en Roma hebben geen serieuze inspraak gehad in het voor hen bedoelde NISR, ook niet toen het disfunctioneren ervan en het wanbeleid van de raad van bestuur zichtbaarder werden. Sinti en Roma die met initiatieven en plannen bij het NISR aanklopten, werden herhaaldelijk weggestuurd met de boodschap dat die niet goed in elkaar zaten – ook nadat zij experts bij het opstellen daarvan hadden ingeschakeld.

Toen het NISR eind 2011 voor het eerst een congres organiseerde waarop Sinti en Roma hun visie en kritiek konden uiten, werd duidelijk dat alleen een ingrijpende wijziging in het bestuur en een democratisering van het instituut uitkomst zouden kunnen bieden – iets waartoe Sinti en Roma ook opriepen en wat de raad van bestuur hun ook beloofde. Een valse belofte, zo zou blijken, want begin 2012 besloot die raad het NISR op te heffen, zonder Sinti en Roma en het personeel in dat besluit te betrekken. Hoe het zover heeft kunnen komen, is afgezien van deugdelijke onderzoeksjournalistiek niet onderzocht (Argos 2012; Rijken 2012).

Door deze ontwikkelingen zakte het vertrouwen van Sinti en Roma in de overheid naar een dieptepunt. Zij voelden zich miskend, niet gehoord en aan de kant gezet en kregen tegelijk de indruk dat zij ook nog eens voor het mislukken van het NISR verantwoordelijk werden gehouden. De eerste officiële gelegenheid waarop publiekelijk en openlijk over het voor hen bedoelde NISR kon worden gedebatteerd, werd niet aangegrepen om de politieke participatie van hen te bekrachtigen en serieus naar hun inbreng te luisteren, maar om het instituut te sluiten. Op alle fronten heeft het eraan ontbroken de participatie vanuit de Roma- en Sintigemeenschappen in het NISR te faciliteren. Zoals ik boven opmerkte, was eenzelfde gang van zaken kenmerkend voor de totstandkoming van de Nederlandse inbreng inzake het EU-Romakader.

Dat is een wrange constatering, temeer daar het EU-Romakader juist oproept tot een open sociale en politieke participatievorm en de facilitering van een bijbehorende democratische bestuursstijl. De Commissie spreekt over een nationale strategie die zou moeten worden 'ontworpen, geïmplementeerd en gemonitord in nauwe samenwerking en voortdurende dialoog met Roma *civil society*, regionale en lokale autoriteiten' (Europese Commissie 2014, p. 9; vertaling HvB). De strategie en haar implementatie en evaluatie moeten voldoen aan de zogenaamde 'tien gemeenschappelijke basisprincipes', die het Roma Platform – het orgaan dat de Commissie adviseert over Romagerelateerde zaken – in 2009 heeft opgesteld. Tot die principes behoren onder meer dat *civil society*-actoren erbij worden betrokken en dat de actieve participatie van Roma deel uitmaakt van processen van voor hen relevante besluit- en beleidsvorming. Nadrukkelijk wordt vermeld dat het daarbij niet alleen om consultatie en advies moet gaan, maar om verdergaande betrokkenheid in het beleidsproces.

Juist van een Nederlandse regering die toe wil naar een versterking van een zogenaamde 'participatiesamenleving' mag worden verwacht dat ze beleid niet over de hoofden van betrokkenen heen formuleert. Het bevorderen van actief burgerschap vereist dat burgers zich gezien en gehoord voelen, dat zij het idee hebben dat er naar hen wordt geluisterd en dat zij deel (mogen en kunnen) uitmaken van de maatschappij. Daarbij spelen relaties tussen (groepen) burgers onderling en met de overheid een rol, alsook het (helpen doen) slagen van initiatieven die burgers nemen (Tonkens & De Wilde 2013). Een participatiesamenleving kan niet, zoals nu in Nederland dreigt te gebeuren, tot stand komen door eenzijdig de nadruk te leggen op het 'meedoen' en dus op de *sociale* participatie van minderheden zoals Roma en Sinti. Ook de erkenning en waardering (van de inbreng) van hun vertegenwoordigers als gesprekspartners dient plaats te vinden, om vervolgens *politieke* participatie adequaat in het beleid te verankeren. 'Meedoen' krijgt immers pas inhoud en betekenis als minderheden ook mogen 'meepraten' en 'meebeslissen' over hoe en in welke context dat 'meedoen' tot stand zou moeten en kunnen komen (vgl. Tonkens 2014).

Conclusie

Bezien in de context van wat ik hierboven duidelijk heb gemaakt, krijgt de volgende opmerking in de 'Nederlandse inbreng' een wat wrange bijklank:

'Een eerste uitgangspunt is dat integratie niet een verantwoordelijkheid is van de overheid, maar van degenen die zich hier duurzaam vestigen. Een tweede uitgangspunt is dat "niet de afkomst, maar de toekomst" telt. Integratie komt tot stand als men zich daarvoor inzet en ertoe in staat wordt gesteld.'⁵

Verschillende tendensen in het Nederlandse Romagerelateerde beleid – zoals de dominante, eenzijdig op sociale participatie ingestelde bestuursstijl, de betwiste inperking van de doelgroep, de concentratie op rechtshandhaving en de securitisering van Roma – getuigen ervan dat integratie en participatie in de eerste plaats bij Roma zelf worden gelegd. Dit gebeurt echter zonder dat een adequate politieke en beleidsmatige infrastructuur is of wordt ontwikkeld om politieke participatie te faciliteren en de vertrouwensbreuk tussen overheden en Roma noemenswaardig te herstellen.

In de Nederlandse context is een neutralisering van de veiligheidscontext gewenst, ofwel een 'desecuritisering', waarin de beleidsmakers samen met Roma, Sinti en woonwagenbewoners een meer evenwichtige toekomstvisie ontwikkelen, die nadrukkelijk inzet op het ontzenuwen van de oorzaken van achterstelling. Het zou de overheid sieren, zeker in een tijd waarin minderheden en migranten het tij vaak tegen zich gekeerd zien, als het haar bestuursstijl heroverweegt en politieke participatie explicieter faciliteert. Daartoe is het nodig om de minderheidsgroepen op zo veel mogelijk bestuursniveaus in de beleids- en besluitvorming te betrekken, alsook actief in te zetten om de beeldvorming in bestaande beleidsvorming ter discussie te stellen.

Dat betekent ook dat het beleid zich niet slechts tot de minderheidsgroepen kan beperken, zelfs niet als zij niet meer uitsluitend als een 'probleemgroep' worden afgeschilderd. Er zal ook substantieel meer aandacht in het beleid moeten komen voor de bestrijding van direct en indirect antiziganisme in de maatschappij, de bureaucratie en de

5 *Kamerstukken II* 2010/11, 21501-20, 599, p. 2.

onderwijscontext om die beeldvormingsverandering maatschappelijk gestalte te kunnen geven.

Literatuur

Argos 2012

Argos, 'Mislukking rechtsherstel Sinti en Roma', *VPRO radio* 29 september 2012.

Van Baar 2011a

H. van Baar, *The European Roma: minority representation, memory and the limits of transnational governmentality* (diss. UvA), 2011.

Van Baar 2011b

H. van Baar, 'Europe's Romaphobia: problematization, securitization, nomadization', *Environment and Planning D: Society and Space* (29) 2011, afl. 2, p. 203-212.

Van Baar 2013

H. van Baar, 'Roma worden weer zigeunerboeven', *Trouw* 26 oktober 2013.

Van Baar 2014a

H. van Baar, 'The emergence of a reasonable anti-Gypsyism in Europe', in: T. Agarín (red.), *When stereotype meets prejudice: antiziganism in European societies*, Stuttgart: Ibidem Verlag 2014, p. 27-44.

Van Baar 2014b

H. van Baar, 'The perpetual mobile machine of forced mobility: Europe's Roma and the institutionalization of rootlessness', in: Y. Jansen, J. de Bloois & R. Celikates (red.), *The irregularization of migration in contemporary Europe: deportation, detention, drowning*, Londen: Rowman & Littlefield 2014, te verschijnen.

Davidović 2013

M. Davidović, 'Minderhedenbeleid – one size fits all ... Roma?', *Journaal Vreemdelingenrecht* (26) 2013, afl. 3, p. 1-9.

Davidović & Rodrigues 2010

M. Davidović & P.R. Rodrigues, 'Antiziganisme', in: P.R. Rodrigues & J. van Donselaar (red.), *Monitor Racisme & Extremisme. Negende rapportage*, Amsterdam: Pallas Publications 2010, p. 153-179.

Europese Commissie 2011

'An EU framework for national Roma integration strategies up to 2020', *COM(2011)173 final*, 5 april 2011, Brussel: Europese Commissie 2011.

Europese Commissie 2014

Report on the implementation of the EU framework for national Roma integration strategies, Brussel: Europese Commissie 2014.

Movisie 2013

Monitor Inclusie: nulmeting, Utrecht: Movisie 2013.

Raad van Europa 1993

'Gypsies in Europe', *Recommendation* 1203, Straatsburg: Raad van Europa 1993.

Rijken 2012

K. Rijken, *Roma*, Amsterdam: Bertram en De Leeuw 2012.

Rodrigues & Matelski 2004

P.R. Rodrigues & M. Matelski, *Monitor Racism & The Extreme Right: Roma and Sinti*, Amsterdam/Leiden: Anne Frank House/Leiden University 2004.

Sollie e.a. 2013

H. Sollie, V. Wijkhuijs, W. Hilhorst, R. van der Wal & N. Kop, *Aanpak multi-problematiek bij gezinnen met een Roma-achtergrond. Een kennisfundament voor professionals*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2013.

Tonkens 2014

E. Tonkens, *Vijf misstanden over de participatiesamenleving* (rede uitgesproken bij het afscheid als Bijzonder Hoogleraar Actief Burgerschap), Universiteit van Amsterdam, 1 mei 2014.

Tonkens & De Wilde 2013

E. Tonkens & M. de Wilde (red.), *Als meedoen pijn doet. Affectief burgerschap in de wijk*, Amsterdam: Van Gennep 2013.